

CUM AM TRECUT
PRIN COMUNISM

Volume publicate la Humanitas:

- Istorie și mit în conștiința românească* (1997, 2000, 2002, 2006, 2010, 2011; 2017, ediție ilustrată)
- Jocul cu trecutul: Istoria între adevăr și ficțiune* (1998, 2002, 2008)
- Două secole de mitologie națională* (1999, 2005, 2011)
- Mitologia științifică a comunismului* (1999, 2005, 2011)
- Sfârșitul lumii: O istorie fără sfârșit* (1999, 2007)
- Pentru o istorie a imaginarului* (2000, 2006)
- România, țară de frontieră a Europei* (2002, 2005, 2007)
- Mitul democrației* (2003)
- Între înger și fiară: Mitul omului diferit din Antichitate până în zilele noastre* (2004, 2011)
- Jules Verne: Paradoxurile unui mit* (2005)
- Omul și clima: Teorii, scenarii, psihoze* (2005)
- Tinerete fără bătrânețe: Imaginarul longevității din Antichitate până astăzi* (2006)
- Occidentul: O interpretare istorică* (2007)
- Napoleon III cel neiubit* (2008)
- „Germanofili”: Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial* (2009, 2010)
- Franța, hegemonie sau declin?* (2010)
- Tragedia Germaniei: 1914–1945* (2010)
- Capcanele istoriei: Elita intelectuală românească între 1930 și 1950* (2011)
- Istoriile mele: Eugen Stancu în dialog cu Lucian Boia* (2012)
- Explorarea imaginară a spațiului* (2012)
- De ce este România altfel?* (2012)
- Eugen Brote (1850–1912): Destinul frânt al unui luptător național* (2013)
- Sfârșitul Occidentului? Spre lumea de mâine* (2013)
- Balcic: Micul paradis al României Mari* (2014)
- Primul Război Mondial: Controverse, paradoxuri, reinterpretări* (2014)
- Dosarele secrete ale agentului Anton: Petru Comarnescu în arhivele Securității* (2014)
- Suveranii României: Monarhia, o soluție?* (2014)
- Maria, regina României, Jurnal de război* (3 vol., editor) (2014–2015)
- Cum s-a românizat România* (2015)
- Mihai Eminescu, românul absolut: Facerea și desfacerea unui mit* (2015)
- Strania istorie a comunismului românesc (și nefericitele ei consecințe)* (2016)
- Un joc fără reguli: Despre imprevizibilitatea istoriei* (2016)
- În jurul Marii Uniri de la 1918: Națiuni, frontiere, minorități* (2017)

LUCIAN
BOIA

CUM AM TRECUT
PRIN COMUNISM
Primul sfert de veac

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristian Negoită
DTP: Iuliana Constantinescu, Carmen Petrescu
Prelucrări digitale: Dan Dulgheru

Tipărit la Art Group

© HUMANITAS, 2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Boia, Lucian
Cum am trecut prin comunism: primul sfert de veac /
Lucian Boia. – București: Humanitas, 2018
ISBN 978-973-50-6070-1
821.135.1
94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30

Începutul

CUM SĂ ÎNCEP ALTFEL DECÂT CU ÎNCEPUTUL: m-am născut la 1 februarie 1944, ora 11 și 15 minute. Era, potrivit amintirilor mamei mele, o zi frumoasă de iarnă, cu multă zăpadă, dar cu un soare strălucitor și cu țurțuri de gheață care se topeau sub streșini. Evenimentul s-a petrecut acasă, așa asigurase doctorul că e mai bine. Nu s-a înregistrat de altfel nici un incident notabil, doar casa era cât pe ce să ia foc, fiindcă bunică-mea, de emoție, a uitat fierul de călcat încins peste o față de masă, rezultatul fiind o vâlvătaie care, din fericire, a fost stinsă la timp. Aveam aproape patru kilograme – în caz că interesează pe cineva. În acte, ziua de 1 februarie s-a transformat la un moment dat, printr-o transcriere greșită, în 2 februarie, aceasta din urmă devenind ziua mea de naștere oficială.

Familia locuia în Cotroceni, un cartier de vile care răsăriseră, la o margine de București, nu cu prea multă vreme în urmă, atrase, se vede, de proximitatea Palatului Regal, ca și a Facultății de Medicină. Străzile aveau toate nume de doctori, a noastră fiind „doctor Turnescu“. Printre atâția medici s-a strecurat la un moment dat și un intrus: Petru Groza, fidelul tovarăș de drum al comuniștilor. Când a murit distinsul om politic (în 1958), i s-a dăruit și lui o stradă, și nu una oarecare, ci ditamai bulevardul (numit anterior Bulevardul Ardealului), ținându-se seama de faptul că târa tot timpul după el un titlu de doctor (nu i se spunea niciodată „Petru Groza“, ci „doctor Petru Groza“), ce e drept, de doctor în drept, nu în medicină, însă titulatura suna la fel (astăzi îi zice Bulevardul Eroilor Sanitari).

Strada noastră se afla la egală distanță, la o aruncătură de băț, într-o direcție sau alta, de șoseaua Cotroceni și de Grădina Botanică, de intrarea la Palat sau de Facultatea de Medicină (străjuită de impunătoarea statuie a lui Carol Davila). Sub aspect social, cartierul era destul de omogen: clasa de mijloc a perioadei interbelice, în toată splendoarea ei. Mulți intelectuali: profesori, scriitori... La câteva case de noi locuia criticul și istoricul literar Șerban Cioculescu, tot în apropiere, poetul Ion Minulescu... Și așa mai departe.

Bunicii mei s-au mutat aici prin 1932. Cu chirie, nu ca proprietari. Să-și facă o casă era ultimul lor gând. Proprietar fusese Steinbach, administratorul Casei Regale, acum era fiica acestuia. Vila arăta binișor, retrasă de la stradă, cu o curte mare în față și împărțită în trei apartamente: parter, etaj și mansardă. Ai mei ocupau parterul – patru sau cinci camere, exact ce trebuia unei familii cu patru membri: bunicul meu, Corneliu Morandini, bunica mea, Francesca, și cele două fete ale lor, Fulvia, născută în 1920, și Lidia, în 1922.

Fulvia e mama mea. Un nume destul de rar. Era mai frecvent în Roma antică, și îl mai poartă azi câte o italiancă și, mai rar, câte o româncă din Ardeal, cu părinți fideli curentului latinizant al Școlii Ardelene. Când i-am spus cândva unei doamne că am (pe jumătate) rădăcini ardele-nești, mi-a răspuns că bănuia că așa stau lucrurile. „Cum? De unde?“ „Mi-am dat seama imediat când am aflat că pe mama dumneavoastră o chema Fulvia. Cu un asemenea nume nu putea fi decât ardeleancă.“ N-am vrut să-i stric plăcerea deducției, așa că nu i-am mai explicat că pe mama o chema Fulvia din motive italienești, și nicidecum ardelenesti (ceea ce, cum vom vedea îndată, nu mă împiedică să am totuși 50% sânge ardelenesc – însă din alte surse).

Un neam de italieni

DINSPRE PARTEA MAMEI, toți erau italieni. Veniseră, ca și alți compatrioți de-ai lor, și ca mulți alți străini, de cele mai diverse origini, atrași de multiplele posibilități oferite de o țară intrată brusc, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, pe calea modernizării. Era mare nevoie în România de oameni calificați; cam în toate domeniile: arhitecți, ingineri, medici... și până la meseriași de tot felul. În mare măsură, România modernă a fost făcută de acești „străini“.

Familia Morandini plecase din Predazzo, un mic oraș de munte aparținând pe atunci Tirolului de sud austriac, iar astăzi, regiunii Trentino din Italia. Am ajuns acolo într-un fel de pelerinaj la obârșii, în primăvara anului 1998, și am reușit să descopăr casa strămoșească a familiei, destul de impunătoare, construită în secolul al XVII-lea.

În biserica din centrul orașului, pe unul dintre vitralii, este reprezentat blazonul familiei Morandini. Erau un fel de notabilități locale. Sunt și acum mai mulți Morandini în oraș, iar o stradă poartă numele unui profesor Morandini. Cei care au venit în România, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, erau antreprenori de drumuri: Giacomo Morandini (1812–1873) mai întâi, urmat de fiul său Antonio Morandini (1838–1899). S-au stabilit inițial la Râmnicu Vâlcea, apoi la Câmpulung-Muscel, unde au și rămas. Nu doar ei erau italieni, ci întreaga lor echipă de lucrători. Când, aproape un secol mai târziu, am deschis și eu ochii asupra Câmpulungului, încă mai era aici o mică „colonie“ de italieni. Puteau fi văzuți duminica la slujba de la Bărăție, biserica catolică a orașului și monument istoric important (cu piatra de mormânt de la 1300 a lui Laurențiu, „comite de Longocampo“). Alți italieni s-au risipit prin sate, căsătorindu-se cu românce și aducând pe lume țărani români cu nume de familie italienești. Generații de italieni, definitiv așezați la Câmpulung, își dorm somnul de veci în cimitirul de la poalele dealului Flămânda, străjuiți, pe culmea acestuia, de rafinata siluetă a unei bisericuțe proiectate de arhitectul G.M. Cantacuzino.

Antonio Morandini s-a căsătorit în 1873 cu Carolina Giacometti, și ea tot din Predazzo. Au

avut șapte copii: Carlo, născut în 1874, la Râmnicu Vâlcea; Giulia, în 1875, tot la Râmnicu Vâlcea; Gigela, în 1877, la Căciulata (lângă Râmnicu Vâlcea); Giacomo, în 1879, la Câmpulung; Enrico, în 1883, la Câmpulung (a murit la numai câteva luni); Enrica, în 1886, la Câmpulung (a murit la vârsta de doi ani); și, în sfârșit, ultimul pe listă, bunicul meu, născut tot la Câmpulung, în august 1889. Au supraviețuit, așadar, cinci din șapte: proporție normală, mortalitatea infantilă fiind foarte ridicată în epocă, în toate straturile sociale. Pe bunicul meu l-au botezat Cornelio Setimbio, al doilea nume, cam curios, vrând să spună că a fost al șaptelea copil. Setimbio a rămas doar în acte, iar Cornelio s-a românizat, devenind Corneliu (mi s-a transmis și mie, ca al doilea nume: „oficial“ mă numesc Lucian-Corneliu).

În 1899, moartea cu totul neașteptată a lui Antonio Morandini a căzut ca un trăsnet din cer senin. Nu se afla la Câmpulung, ci la Râmnicu Vâlcea, unde a și fost înmormântat. Asupra tragicului eveniment s-a păstrat în familie o tăcere absolută. Târziu, am aflat de la mama mea că s-ar fi sinucis. Motivul: poate acela că își pierduse întregul capital, era pur și simplu ruinat, nu știu în urma căror combinații nefericite. Cert este că familia a rămas complet descoperită, fără nici o susținere. Femeile, evident, nu lucrau, iar

cei doi fii mai mari, Carlo și Giacomo, sufereau amândoi de o afecțiune a vederii, devenind cu timpul aproape orbi. Iar Corneliu nu avea decât zece ani.

Giulia i-a salvat pe toți de la naufragiu. Mă uit la fotografiile ei de atunci. Ce femeie frumoasă era! Și, în aceeași măsură, inteligentă și perseverentă. N-a pregetat să meargă la București, unde s-a angajat într-un atelier de croitorie, pentru a învăța meseria. Reîntoarsă la Câmpulung, și-a câștigat repede renumele de excelentă croitoareasă. Și-a întreținut singură familia și, mai mult chiar, a reușit mai târziu să cumpere (de la o familie înrudită de italieni) și casa, faimoasa casă de la Câmpulung, despre care voi vorbi puțin mai încolo. Pentru ea, în plan social, a fost însă o „declasare“, pe care a plătit-o scump. A rămas necăsătorită și, una peste alta, și-a ratat propria viață.

Între timp, moartea continua să secere. Gigela a murit de tuberculoză, în 1904, la nici 27 de ani (îl îngrijise, imprudentă, pe un văr afectat de boala, pe atunci, fără leac). Carlo a dispărut și el, la 36 de ani, în 1910. Corneliu, în ceea ce-l privește, a fost trimis la București, unde a urmat un liceu comercial. Avea să devină însă profesor, la o școală italiană mai întâi. A fost mobilizat atât în 1913, cât și în 1916–1918 (mi-au rămas câteva fotografii ale lui în uniformă). După război, a lucrat câțiva ani ca redactor al ziarului de orientare

catolică *Albina* (înființat de Mariu Theodorian-Carada). A fost apoi subdirector la Liceul „Matei Basarab“ și, în sfârșit, în anii '30, inspector al școlilor catolice. Peste toate însă, a fost o figură bucureșteană, ușor de recunoscut de oricine. Înalt, drept, cu o barbă impresionantă, extrem de sociabil (Doamne, în această privință nu l-am moștenit deloc!), gata oricând să se implice și să ajute... Copil fiind, aveam impresia că nu era locuitor al capitalei pe care să nu-l cunoască. Făcea câțiva pași și se oprea pentru a schimba două vorbe cu unul, cu altul, cu toată lumea. Avea relații de prietenie în toate mediile: scriitori, pictori, oameni politici. Îi cunoștea pe Gheorghe Tătărescu, pe Istrate Micescu... Avea simpatii liberale, dar politică n-a făcut niciodată. Se spunea că Tătărescu ar fi insistat pe lângă el, oferindu-i un loc în parlament. Fără succes.

Bunica mea, Francesca, îi fusese elevă la școala italiană. Născută în 1898, era cu aproape un deceniu mai tânără. Părinții ei veniseră din Italia, mai precis din regiunea Toscanei, în ultimii ani ai secolului al XIX-lea. Tatăl, Giuseppe Navarra (1870–1950), era inginer de drumuri și poduri. Cum se deplasa dintr-un loc în altul, în funcție de lucrări, Francesca a văzut lumina zilei la Galați; în familie se glumea pe seama ei că ar fi moldoveancă. S-a căsătorit cu Corneliu în 1919.

Cuprins

Începutul	5
Un neam de italieni	8
Rădăcinile românești	13
Capcanele limbii române sau cum a tăiat Amedeo calul	18
Din biografia mamei mele	21
Institutul Stenografic Boia	26
Sub ploaia de bombe	28
Revoluție la Galeșul: se taie porcul de Paște	30
Despre trenuri și tramvaie	32
Primii pași ai unui viitor intelectual	35
Cu Veruța, la cinema	40
De-a v-ați ascunselea cu Securitatea	43
„Tăticul meu este strungar“	46
Un caiet de clasa a II-a	49
Câmpulung	52
Fragmente de jurnal	57

Ministrant la Bărăție	61
Salut voios de pionier!	66
Jocuri	69
Cărți, teatre, muzee, filme	72
Profesorii de la 154	78
În familie	83
Nimic mai sănătos decât fumatul	86
O carieră zbuciumată	89
Unde sunt zăpezile de odinioară?	94
M-am îndrăgostit de istorie	96
De la școala de cartier la „Sfântul Sava“	99
Întâmplări din liceu	101
Câte ceva despre „educația“ comunistă	108
Noi lecturi	113
Adio, școală!	116
Arestarea lui Victor	119
Admiterea la Istorie	122
Anii de facultate	125
O perioadă mai bună	132
În atelierul pictorului Isachie	136
Sfârșitul Câmpulungului	138
Biblioteca Academiei	140
Ziare din Franța	143
Eroul meu: Charles de Gaulle	147
Cum am ratat un 23 august	149
Poveste cu moldoveni	151
Câțiva străini	154
Primirea în partid	157
Sfârșit de etapă	160